

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА

УДК 378.015.31:316.7

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14794068>

Сучасні підходи до мультикультурного виховання в закладах вищої педагогічної освіти

Юдько Алла Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0001-5629-4448>

Ялліна Вікторія Леонідівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, <http://orcid.org/0000-0001-9987-8021>

Білик Вікторія Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0002-9823-6956>

Прийнято: 18.01.2025 | Опубліковано: 29.01.2025

***Анотація.** Статтю присвячено проблемі мультикультурного виховання в закладах вищої педагогічної освіти. Проаналізовано історичний розвиток концепції мультикультурної освіти та її теоретичні підґрунтя. **Мета статті** – дослідити теоретичні аспекти мультикультурного виховання, розкрити сучасні підходи, концепції та практики міжкультурного виховання у закладах вищої педагогічної освіти, визначити їх значущість у формуванні*

міжкультурної компетентності майбутніх педагогів. **Методи дослідження:** аналіз та узагальнення науково-педагогічної літератури та нормативно-правових документів з проблеми мультикультурного виховання та формування міжкультурної компетентності, узагальнення практичного досвіду. **Результати дослідження:** у статті висвітлюються актуальні аспекти мультикультурного виховання в контексті євроінтеграційних процесів та глобалізації. Окреслюються виклики, з якими стикаються сучасні освітні заклади в умовах культурного розмаїття: мовні бар'єри, релігійна та культурна чутливість, нерівномірний рівень підготовки студентів, культурні стереотипи. Розкривається сутність понять мультикультурної, полікультурної та міжкультурної освіти, акцентується увага на їх значенні для формування міжкультурної компетенції майбутніх педагогів. Підкреслюється роль університетського середовища у вихованні толерантності, розвитку навичок міжкультурного діалогу та адаптації освітніх програм до потреб полікультурного суспільства. Особлива увага приділяється інтерактивним методам навчання, проєктній діяльності, а також практичному аналізу кейсів у підготовці вчителів до роботи в багатонаціональних класах. У статті обґрунтовано необхідність формування мультикультурної компетенції як важливого елементу професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасного освітнього простору. **Висновки:** мультикультурна освіта є однією з ключових складових сучасного освітнього процесу, яка забезпечує підготовку особистості до життя в умовах полікультурного суспільства. Мультикультурна освіта сприяє не лише інтеграції різних культур, а й розвитку критичного мислення, емпатії та соціальної відповідальності, необхідних для формування гармонійного демократичного суспільства.

Ключові слова: мультикультурне виховання, міжкультурна комунікація, здобувачі освіти, полікультурне виховання, заклади вищої освіти, компетентності.

Modern approaches to multicultural education in higher pedagogical education institutions

Alla Yudko

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of the Educology and Innovative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskykh St., Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0001-5629-4448>

Viktoriia Yallina

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of the Educology and Innovative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskykh St., Kharkiv, <http://orcid.org/0000-0001-9987-8021>

Viktoriia Bilyk

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of the Educology and Innovative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskykh St., Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0002-9823-6956>

Abstract. *The article is devoted to the problem of multicultural education in higher pedagogical education institutions. The historical development of the concept of multicultural education and its theoretical foundations are analyzed. The purpose of the article is to study the theoretical aspects of multicultural education, to reveal modern approaches, concepts and practices of intercultural education in higher pedagogical education institutions, to determine their significance in the formation of intercultural competence of future teachers. **Research methods:** analysis and synthesis of scientific and pedagogical literature and regulatory documents on the problem of multicultural education and the formation of intercultural competence, generalization of practical experience. **Research results:** the article highlights the actual aspects of multicultural education in the context of European integration processes and*

*globalization. The challenges faced by modern educational institutions in the context of cultural diversity are outlined: language barriers, religious and cultural sensitivity, uneven level of student training, cultural stereotypes. The essence of the concepts of multicultural, multicultural and intercultural education is revealed, and their importance for the formation of intercultural competence of future teachers is emphasized. The role of the university environment in fostering tolerance, developing intercultural dialogue skills and adapting educational programs to the needs of a multicultural society is emphasized. Particular attention is paid to interactive teaching methods, project activities, and practical case analysis in preparing teachers to work in multinational classrooms. The article substantiates the need to develop multicultural competence as an important element of the professional training of future specialists in the modern educational space. **Conclusions:** multicultural education is one of the key components of the modern educational process, which ensures the preparation of a person for life in a multicultural society. Multicultural education contributes not only to the integration of different cultures, but also to the development of critical thinking, empathy and social responsibility necessary for the formation of a harmonious democratic society.*

Keywords: *multicultural education, intercultural communication, students, multicultural education, higher education institutions, competencies.*

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується глобалізацією, збільшенням мобільності населення та технологічними змінами. Такі організації, як ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ, наголошують на важливості освіти для сталого розвитку, міжкультурного взаєморозуміння та глобального громадянства. Учителі мають бути готові ефективно орієнтуватися в цьому різноманітті, сприяючи інклюзивності та справедливості в освіті. Підготовка майбутніх педагогів на основі мультикультуралізму має вирішальне значення для того, щоб вони могли створити навчальне середовище, яке поважає і шанує відмінності, виховує цінності емпатії, толерантності й співпраці. В сучасних умовах

функціонування закладів вищої освіти цей процес, на нашу думку, охоплює два взаємопов'язані аспекти: підготовку студентів до життя в мультикультурному суспільстві та їхню професійну підготовку до впровадження освітнього процесу на засадах полікультурної освіти. Посилення євроінтеграційних процесів в Україні, особливо в умовах російської збройної агресії, підкреслює важливість мультикультурного виховання як основи для формування толерантності, взаєморозуміння та ефективної міжкультурної взаємодії.

Дослідження актуалізує необхідність пошуку нових шляхів організації міжкультурної комунікації у закладах вищої педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми мультикультурного виховання особистості представлені у зарубіжних роботах учених: Дж.Бенкс, Ч.Бенкс [1], К.Хундума, Я.Мекурія [2], П. Горскі, Г. Парехдобре [3] та ін., а також у працях вітчизняних дослідників: Я. Безугла, Н. Савастру, Г. Шевченко [4], О. Гольд [5], Л. Гепенко, Л. Рибалко [6], Е. Кучменко [7] та інших.

Науковці також детально вивчають галузі міжкультурної комунікації, ціннісних орієнтацій, культурних цінностей, моделей та діалогу культур, культурного шоку та ін. (Л. Костик, С. Доскач, З. Батринчук, Л. Платаш [8], В. Терехова [9], А. Ткачук [10], С. Шехавцова [11] та ін.).

Проблема формування міжкультурної компетентності розглядається такими українськими науковцями, як: О. Тіщенко [12], О. Кондратьєва [13], Д. Костенко [14], Г. Удовіченко, К. Ткаченко [15] та ін.

Аналіз сучасних теорій, підходів та практичних кейсів дозволяє виявити ключові аспекти мультикультурного виховання, що залишаються недостатньо висвітленими в науковій літературі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд науково-педагогічної літератури показав, що в дослідженнях останніх десятиліть простежується зростаючий інтерес до вивчення сутності та змісту міжкультурного й полікультурного виховання, а також до формування

міжкультурної компетентності. У зв'язку з цим у даній роботі буде розглянуто малодосліджене питання специфіки мультикультурного виховання в педагогічних університетах.

Мета статті – дослідити теоретичні аспекти мультикультурного виховання, розкрити сучасні підходи, концепції та практики міжкультурного виховання у закладах вищої педагогічної освіти, визначити їх значущість у формуванні міжкультурної компетентності майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки місія (мета) вищої освіти – інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудови ефективної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя [16]. Такі загальнолюдські цінності, як свобода, справедливість, толерантність, гуманізм та взаєморозуміння, є основою для мирного співіснування різних культур. Вони створюють спільний мовний код, який сприяє взаємодії та порозумінню між людьми з різних культурних середовищ. У цьому процесі важливу роль відіграють педагоги, які мають опанувати систему цінностей, норм і стандартів поведінки представників етнічних груп і національностей, з якими їм доведеться взаємодіяти у професійній діяльності.

Глобалізація та міграційні процеси призвели до того, що освітні заклади дедалі частіше стають місцем перетину різних культур, традицій та світоглядів. Така культурна різноманітність може створювати в освітньому процесі певні виклики, до яких можна віднести:

1) *мовні бар'єри*: різниця в мовних культурах може викликати труднощі у взаєморозумінні та навчанні, що потребує від закладів освіти ефективних стратегій мовної інтеграції;

2) *релігійну та культурну чутливість*: навчання в контексті різних релігій та культур потребує дбайливого, поважливого ставлення до віросповідань та поглядів;

3) *нерівномірний рівень підготовки*: здобувачі можуть мати різний рівень підготовки, що потребує індивідуалізації підходів до навчання;

4) *культурні стереотипи*: притаманні різним культурам погляди та уподобання, які перетворилися на культурні стереотипи, можуть створювати перешкоди для взаєморозуміння та сприяти виникненню конфліктів у навчальному середовищі [4, с. 296].

Закон України «Про освіту» (2017) визначає принципи толерантності, поваги до прав і свобод людини, що відповідає концепції мультикультурного виховання [17].

Термін «мультикультура» (multi-culture) з англійської перекладається як культура, що складається з багатьох культур. «Мульти» (multi) використовується не так у кількісному, як у якісному понятті, що означає різноманіття культур, тобто скільки народів, стільки й культур. Термін «Multicultural Education» набагато ширший ніж його переклад українською «мультикультурна освіта» і передбачає не тільки освіту в дусі мультикультуралізму, а й виховання. Тут акцент робиться на забезпеченні рівних освітніх можливостей для учнів різного етнічного, культурного та соціального походження [18; 19]. У словнику Cambridge Dictionary [20] поняття «multicultural education» трактується як «освіта, що спрямована на прийняття та розуміння різних культур та етнічних груп». Аналогічні визначення містяться у Merriam-Webster та Oxford Dictionary.

Аналіз науково-педагогічної літератури показав, що термін «полікультурна освіта» є близьким, але не тотожним поняттям до мультикультурної освіти. Зокрема, І. Ковалинська зазначає, що «полікультурність» частіше використовується для опису співіснування різних культур в одному суспільстві, тоді як «мультикультурність» акцентує увагу на взаємодії та взаємовпливи цих культур. Авторка підкреслює важливість чіткого

розмежування цих термінів для коректного використання в наукових дослідженнях [21].

У нашому дослідженні застосовується термін «мультикультурний», оскільки на рівні світової педагогіки загальноживана приставка «мульти-».

Проведене дослідження показало, що поняття «мультикультурна освіта» знайшло відображення у роботах Джеймса А. Бенкса [22], який визначив п'ять ключових аспектів: інтеграція змісту, формування знань, подолання упереджень, педагогіка рівності та розвиток інклюзивної шкільної культури. У своїх теоріях Бенкс акцентує увагу на досягненні рівності в освіті через врахування культурного різноманіття. Він підкреслює, що мультикультурна освіта сприяє зниженню упереджень і зміцненню соціальної єдності.

У сучасних умовах мультикультурна освіта набуває глобального значення. Країни по всьому світу впроваджують полікультурні підходи в освіті, спрямовані на зміцнення соціальної гармонії та повагу до культурного різноманіття. Американська дослідниця Ж. Гей [23] підкреслює важливість врахування культурних особливостей учнів у процесі навчання та виховання, що сприяє покращенню їхнього когнітивного розвитку.

Аналіз української науково-педагогічної літератури показав, що поняття «мультикультурне виховання» також пов'язують зі створенням умов для співіснування різних етнічних та культурних груп. У «Енциклопедії освіти» зазначено, що мультикультурне виховання включає як емоційний, так і когнітивний компоненти: воно має навчати не лише знань про різні культури, а й емпатії, поваги та міжкультурної комунікації [24].

Українська дослідниця С. Дрожжина відзначає, що мультикультурне виховання забезпечує міжкультурний діалог, створюючи умови для формування толерантності та етнічної терпимості. Авторка вважає, що цей процес є важливою складовою розвитку сучасного демократичного суспільства [25].

Окрім того, мультикультурне виховання розглядається як процес, що сприяє налагодженню взаєморозуміння між представниками різних культур

через обмін цінностями та досвідом, про що зазначають Е. Кучменко та О. Гольд [5; 7]. Вони підкреслюють важливість формування в особистості здатності до міжкультурного діалогу, толерантності та поваги до культурних відмінностей. О. Гольд також акцентує увагу на значущості естетико-культурного компонента виховання, який забезпечує гармонійний розвиток особистості та її інтеграцію в полікультурне суспільство [7].

Група дослідників, серед яких О. Дольська, О. Гончаренко та О. Городиська [26], розкривають концепцію мультикультурної педагогіки, яка спрямована на врахування культурного різноманіття в освітньому процесі. Вона передбачає підтримку толерантності та взаємоповаги між представниками різних культур і ґрунтується на ідеї, що кожна культура має власну цінність, яка заслуговує на визнання та повагу.

Зауважимо, що мультикультурне виховання студентської молоді, зокрема майбутніх учителів, є важливою складовою сучасного освітнього процесу, орієнтованого на підготовку особистостей до життя в полікультурному суспільстві. В університетському середовищі цей підхід сприяє формуванню толерантності, відкритості до іншості, розвитку навичок міжкультурного діалогу та співпраці. Майбутні педагоги, як агенти трансляції культурних цінностей, повинні бути не лише носіями знань, а й прикладами для своїх учнів у питаннях толерантності та поваги до різноманітності.

Очевидно, що сьогодні від майбутнього вчителя потрібна не тільки високопрофесійна підготовка, заснована на глибокому знанні своєї спеціальності, а й щира зацікавленість у розвитку кожного учня незалежно від його етнічної приналежності та віросповідання, об'єктивне розуміння єдності та різноманіття світу, позбавлене кроскультур, запобігання міжконфесійних та іншого роду конфліктів.

Із основними визначеннями «полікультурне виховання» та «мультикультурна освіта» тісно пов'язані поняття «міжкультурна компетентність», «міжкультурна комунікація». Здатність розуміти один одного,

незважаючи на культурні бар'єри, є фундаментальною передумовою для того, щоб полікультурні суспільства функціонували безконфліктно.

Особливості мультикультурного виховання у педагогічних університетах полягають у впровадженні інтегрованих підходів до навчання, де дисципліни розглядаються як засоби розвитку міжкультурної компетентності, яка включає вміння використовувати різні стратегії для контакту з представниками інших культур; здатність ефективно справлятися з міжкультурними конфліктними ситуаціями, непорозуміннями; долати стереотипи. О. Тіщенко трактує міжкультурну компетентність як «динамічне, інтегративне, особистісно-професійне новоутворення, результат професійної підготовки, що забезпечує вчителів здатність до ефективної професійної діяльності в умовах культурного різноманіття сучасного суспільства та освітнього середовища» [12, с. 61].

У дослідженні О. Тіщенко також узагальнено педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх вчителів під час професійної підготовки (за С. Радул). До цих умов віднесено: *культурологічну спрямованість професійної освіти*, яка забезпечує знання культурних особливостей власної країни та інших народів, формування національної самосвідомості та виховання майбутнього вчителя як носія культури; *стимулювання міжкультурної комунікації*, що включає організацію навчального процесу на засадах взаємодії рівноправних суб'єктів, збагачення міжособистісного спілкування міжкультурною тематикою, інтенсифікацію контактів із представниками інших культур та носіями іноземної мови, що сприяє розвитку соціальних і особистісних якостей майбутнього педагога, взаємодопомоги й співпраці; *орієнтацію на міжкультурний аспект у науково-дослідній діяльності студентів*, яка передбачає активізацію досліджень з міжкультурної проблематики, використання іноземних мов та участь у міжнародних наукових проєктах [12, с. 59-60].

Погоджуємося з думкою науковців [8], що «моделі поведінки людини формуються в процесі виховання в певному соціокультурному середовищі, а

найважливішою складовою частиною є комунікація, яка здійснюється згідно з прийнятими в конкретному соціумі правилами та нормами». Міжкультурну комунікацію можна розуміти як «зустріч» і спілкування представників різних національних, релігійних та інших культур. «Міжкультурна комунікація» визначається науковцями як: використання учасниками при прямому контакті спеціальних мовних варіантів, відмінних від тих, якими вони користуються при спілкуванні всередині однієї і тієї ж культури [9]. Тому, важливою складовою у роботі педагога, який працює у полікультурних класах, є налагодження цієї міжкультурної комунікації.

Аналізуючи досвід викладання педагогічних дисциплін у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, можемо відзначити, що на заняттях активно застосовують елементи мультикультурного виховання через різні форми навчання: лекції, семінари, тренінги, факультативи та позанавчальні заходи. Зокрема, практичний досвід показує, що одним із найбільш ефективних підходів є проєктна діяльність та використання інтерактивних методів навчання. Так, студенти працюють над проєктами, присвяченими аналізу та порівнянню культурних традицій, готують презентації та проводять обговорення на теми міжкультурної взаємодії [27]. Зокрема, під час вивчення основ педагогічної майстерності здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти аналізують практичні кейси, що стосуються роботи в класах із культурно різноманітним складом учнів. Це сприяє формуванню в них навичок адаптації навчального матеріалу відповідно до потреб різних груп учнів. У рамках дисциплін «Загальна педагогіка» та «Провайдинг освітніх технологій» значний акцент робиться на розвиток емпатії, рефлексії та подолання стереотипів у процесі міжкультурної взаємодії [28].

Для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти в межах дисципліни вільного вибору «Освіта в умовах розмаїття» запропоновано модуль *«Полікультурне виховання підрастаючого покоління в умовах сьогодення»*. Під час вивчення даного модуля здобувачі розглядають такі теми, як:

«Національне законодавство із забезпечення інтернаціоналізації вищої освіти» та *«Проблема підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах полікультурного середовища»*, де обговорюють питання полікультурного виховання як культурного феномену, шляхи удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів до формування навичок міжкультурної комунікації учнів, технології формування готовності студентської молоді до формування навичок міжкультурної комунікації в учнів під час розробки шляхів їх професійної підготовки.

У межах дисципліни вільного вибору для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти «Теорія і методика виховання» передбачено тему «Міжкультурне виховання». В процесі лекційних занять аспіранти знайомляться з поняттями «міжкультурна освіта», «міжкультурність (інтеркультурність)», «міжкультурна комунікація, ідентичність», ознаками й складовими міжкультурного виховання студентства тощо. Семінарське заняття «Міжкультурне освітнє середовище» дає можливість не лише обговорити заплановані питання (міжособистісні відносини в міжкультурному середовищі, залучення іноземних здобувачів до святкування українських свят та інші), а й розробити проєкти різної тематики («Представити авторську ідею міжкультурного виховання молоді», «Традиції і культура іншої країни»). Такий підхід у навчанні сприяє відкритості особистості, спонукає її до вивчення культурних цінностей різних народів, формує у здобувачів здатність до діалогу, веде до усвідомлення значущості власної культури, її пріоритетів.

Висновок. Отже, в умовах глобалізації, інтеграції та зростання мультикультурності сучасного суспільства, виникає необхідність підготовки педагогів, здатних працювати в умовах культурного розмаїття. Вища педагогічна освіта відіграє ключову роль у формуванні у майбутніх вчителів навичок, знань і цінностей, необхідних для міжкультурного діалогу. Саме майбутні педагоги виступають носіями культури та цінностей, тому їхня здатність розуміти, сприймати та адаптуватися до різних культурних середовищ є важливою для

формування толерантного суспільства. Розробка та впровадження сучасних підходів до мультикультурного виховання сприятимуть удосконаленню педагогічних програм, підвищенню рівня міжкультурної компетентності випускників та розвитку нових моделей викладання. Інтегруючи мультикультурну освіту в університетські навчальні програми, навчальні заклади можуть виховати покоління педагогів, здатних задовольняти різноманітні потреби своїх студентів.

У перспективі дослідження вивчення зарубіжного досвіду інноваційних методик і технологій мультикультурного виховання, що дозволить підвищити ефективність освітнього та виховного процесу в українських ЗВО.

Список використаних джерел:

1. Multicultural education : issues and perspectives / edited by James A. Banks, University of Washington, Seattle, Cherry A. McGee Banks, University of Washington, Bothell. 2019. 363 p. Ninth edition.
2. Hunduma C. M., Mekuria Y. S. Multicultural education and global citizenship: Literature review . Multidisciplinary Reviews, 7(10), 2024. 223 p. <https://doi.org/10.31893/multirev.2024223>
3. P. C. Gorski, G.Parekh Supporting Critical Multicultural Teacher Educators: Transformative teaching, social justice education, and perceptions of institutional support, Intercultural Education, 2020. 31:3, 265-285, DOI: 10.1080/14675986.2020.1728497
4. Савастру Н. І., Шевченко Г. В., Безугла Я. І. Цінності і міжкультурне виховання: інтеракція між культурною різноманітністю та універсальними цінностями в сучасному освітньому середовищі. URL: <https://sciconf.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/INNOVATIVE-DEVELOPMENT-OFSCIENCE-TECHNOLOGY-AND-EDUCATION-19-21.10.23.pdf#page=293>

5. Гольд О. Естетико-культурне виховання особистості доби мультикультуралізму: соціально-філософський аспект. *Філософія освіти*. 2023. 29 (1). С. 236–245. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-1-13>

6. Рибалко Л. С., Гепенко Л.О. Міжкультурне виховання як складова професійної підготовки майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки : збірник наукових праць Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*. Харків. 2019. Вип. 44. С. 215–224. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/22996>

7. Кучменко Е. М. Мультикультурне виховання – міжкультурна взаємодія людських цінностей (історіографічний огляд). *Література та культура Полісся. Серія «Історичні науки»*. 2017. Вип. 87. С. 232-242.

8. Костик Л.Б., Доскач С.С., Батринчук З.Р., Платаш Л.Б. Міжкультурна комунікація у процесі професійної підготовки майбутніх психологів та педагогів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. №76. Т.2. С. 81-87. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-2.14>

9. Терехова В.І. Міжкультурне спілкування в сучасному світі. Одеса, 2011.100 с.

10. Ткачук А. І. Мультикультурна комунікація як один із чинників формування іншомовної компетентності студентів (на прикладі case studies). *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 4. Т.2. С. 210–214.

11. Шехавцова С. Міжкультурна комунікація в освіті як імператив демократичного розвитку суспільства. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. 2(17), 174–184. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.17.2022.260021>

12. Тіщенко О.М. Педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі педагогічного університету. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2018. Вип. 50. Ст. 56-71. <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2018.50.04>

13. Кондратьєва О. М. Формування полікультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи (на засадах лінгвокраїнознавчого підходу). (Дис. канд. пед. наук). Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. 2017.
14. Костенко Д. Формування міжкультурної компетентності студентів: реалії та виклики сучасного освітнього середовища. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2018. 2(4). Ст. 20-23. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/4-1/4>
15. Удовіченко Г. М., Ткаченко К. В. Методика формування міжкультурної компетенції старшокласників у процесі навчання іноземної мови. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*, 2023 (2 (23)). <https://doi.org/10.33274/2079-4835-2021-23-2-45-53>
16. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/strategiya-rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-na-2022-2032-roki> (дата звернення 14.01.2025)
17. Закон України «Про вищу освіту». Поточна редакція від 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 14.01.2025)
18. Banks J. A. An Introduction to Multicultural Education. 2008. University of Washington, Seattle. Pearson. – Fifth edition
19. Nieto S., Bode P.. Affirming Diversity: The Sociopolitical Context of Multicultural Education. Pearson. 2018. 368 p.
20. Cambridge Dictionary of American English. Sixth Edition. Cambridge University Press, 2016. 1125 p.
21. Ковалинська І.В. Поняття «полікультурність» та «мультикультурність» у науковому дискурсі. *Освітологічний дискурс*. 2016. № 1. С. 65-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2016_1_9.
22. Banks J. A. Multicultural Education: Issues and Perspectives. Wiley. 1989. 337 p.

23. Gay G. *Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice*. Teachers College Press. 2010. 384 p.
24. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
25. Дрожжина С. Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти. *Політичний менеджмент*. 2008. №. 3. С. 96-106.
26. Дольська О.О. Освітньо-педагогічні напрями в сучасній західноєвропейській філософії: навч.-метод. посіб. / О.О. Дольська, О. . Гончаренко, О.М. Городиська. Харків. 2023. 225 с.
27. Білик В.М., Цапко А.М., Ялліна В.Л. Викладання педагогічних дисциплін у закладі вищої освіти: організація командної роботи. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 25(1), 42-51. [https://doi.org/10.35387/od.1\(25\).2024.42-51](https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.42-51)
28. Білик В. М., Кабанська О. С., Ялліна В. Л. Технологічні аспекти викладання модуля «Виховання і освіта в мультикультурному середовищі» для розвитку у студентів лідерських якостей. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2023. № 54. С.7-17. <http://dx.doi.org/10.34142/23128046.2023.54.01>